

TÜMELLER TARTIŞMASININ PSİKOLOJİ BİLİMİ AÇISINDAN DOĞURGULARI

Hamdi KORKMAN*

Öz

Felsefe tarihinin en meşhur tartışmalarından biri olan tümeller tartışmasının temelinde, Platon'un görünüş ve gerçeklik (madde-form) sorununu çözmek üzere geliştirdiği idealar öğretisi ve bu öğretiye Aristoteles'in karşı çıkışı yatmaktadır. Platon, birincil özelliklerin nesnelere (tikellere), ikincil özelliklerininse forma (tümellere) ait olduğunu düşünmüş ve ikincil özelliklerin bilgisinin, idealar dünyasında olduğunu ileri sürmüştür. Aristoteles, tümellerin varlığını kabul etmiş fakat Platon'a karşı çıkararak tümellerin nesnelere bağımsız olmadığını düşünmüştür. Orta Çağ boyunca süren tümeller tartışmasında, Platon'u takip eden görüşe *kavram gerçekçiliği* Aristoteles'i takip eden görüşe ise *konseptüalizm* denilmektedir. Tümeller tartışması bu çağın sonunda Occamlı William'ın başlıca temsilcisi olduğu, *nominalizm (adçılık)* lehine sonuçlanmıştır. Nominalistler, gerçekten var olan nesnelere (tikeller) olduğunu, tümellerin ise benzer nesnelere verilen adlardan başka bir şey olmadığını savunuyorlardı. Nominalistler sayesinde, nesnelere anlamak için gözlem ve deney yapmak gerektiği fikri, bilimsel yöntemin ortaya çıkmasına önayak oldu. Sonraları Descartes, John Locke ve Berkeley gibi filozoflar da duyum ve algının maddenin birincil özellikleriyle mi yoksa ikincil özellikleriyle mi ilişkili olduğu meselesine kafa yormuşlardır. Duyumların, algılara (tümellere) dönüşmesinin nasıl gerçekleştiğini anlamak üzerine fikir yürüten Descartes rasyonalist bir bakış açısını benimserken, Locke sensüalist ve ampirist bir yaklaşım sergilemiştir. Berkeley ise Locke'ın sensüalist ve ampirist anlayışını kabul etse de, her şeyi algılanmış olma ile ilintilendirir. Zihinsel süreçlerle ilişkili olması nedeniyle, Descartes, Locke ve Berkeley'in bu tartışmasının psikolojinin bir bilim olmasına çok önemli bir etkisi olmuştur. Bu düşünceler ışığında mevcut çalışmada, tümeller tartışmasının tarihsel kökeninin yanı sıra psikoloji biliminin ortaya çıkmasındaki etkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tümeller Tartışması, Tikel, Tümel, Duyum, Algı, Rasyonalizm, Ampirizm, Psikoloji.

THE OUTPUTS OF THE PROBLEM OF UNIVERSALS IN TERMS OF PSYCHOLOGY SCIENCE

Abstract

On the base of the problem of universals, which is one of the most popular discussions of the history of philosophy, lays the theory of ideas that Plato developed to solve the problem of appearance and reality (matter-form) and the opposition of Aristotle to this theory. Plato thought that primary characteristics belonged to the objects (particulars), and the secondary characteristics belonged to the forms (universals), and he claimed that the knowledge of secondary characteristics lied in the world of ideas. Aristotle accepted the existence of universals, however, he opposed Plato by suggesting that the universals were not independent of the objects. In the problem of universals, which continued throughout the Medieval Era, the ideology that followed Plato was called *conceptual realism*, and the ideology that followed Aristotle was called *conceptualism*. At the end of this era, the problem of universals ended in favour of *nominalism*, which was primarily represented by William of Ockham. The nominalists claimed that the objects (particulars) were the ones that existed, and the universals were nothing but the names given to the similar objects. The idea the nominalists brought forward, which claimed that observations and experiments should be made in order to understand the objects, has led to the emergence of the scientific method. Subsequently, the philosophers such as Descartes, John Locke and Berkeley also contemplated on the issue that whether the senses and the perceptions are related to the primary or secondary properties of the objects. While Descartes, who put ideas forward on understanding how the senses turned to perceptions (universals), adopted a rationalist perspective, Locke exhibited a sensualist and empirical approach. Although Berkeley agreed with Locke's sensualist and empiric understanding, he associated everything with being perceived. This discussion of Descartes, Locke and Berkeley has had a very important

*Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sandıklı Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Sosyal Hizmet Bölümü.

influence on psychology's becoming a branch of science because of its relevance to the mental processes. In light of these evaluations, the present study will investigate the historical origins of the problem of universals, as well as its impacts on the emergence of the science of psychology.

Keywords: Problem of Universals, Particular, Universal, Sensation, Perception, Rationalism, Empiricism, Psychology.

GİRİŞ

Psikoloji biliminin kısa bir tarihi olsa da öyküsü, İlk Çağ'a kadar uzanır. Gerek yurtdışı gerekse yurtiçinde yapılan çalışmalarda genel kanı, psikolojinin Descartes'in başlattığı ruh (zihin)-beden sorunu tartışmasından orijin aldığı yönündedir. Bu çalışmalarda ruh (zihin)-beden sorunu tartışmasının kökenleri üzerinde fazla durulmamıştır. Felsefe tarihindeki tartışmaların kendilerinden önceki tartışmalar üzerine temellendirildiği ve hiçbir tartışmanın temelsiz olmadığı gerçeğinden hareketle, ruh (zihin)-beden sorunu tartışmasının da Descartes ile birlikte birden bire çıkmış olduğunu kabul etmek doğru bir yaklaşım olmasa gerektir. Aslında bu tartışmanın alt yapısında, ontoloji ve epistemolojinin temel tartışmaları yatmaktadır. Ontolojinin temel sorularından biri olan "varlığın ana maddesi nedir?" sorusu, aynı zamanda Batı felsefesinin başlatıcısı olarak kabul edilen Antik felsefenin de temel sorusuydu. Antik felsefede *arkhe* arayışı olarak bilinen varlığın ana maddesini keşfetme arayışı, Thales ile başlamıştı ve Thales, varlığın kökenine 'su'yu koymuştu. Doğayı, mistik, ilahi ve tinsel güçlerle açıklama anlayışına karşı çıkan Thales, doğa felsefesi anlayışını benimsemişti (Cevizci, 2010; Tuğcu, 2003; Korkman, 2015; 2016; 2017). Bu anlayışa göre doğa, yine doğada gözlemlenen somut ilkelerle açıklanmalıydı. İşte bu, Skirbekk ve Gilje (2004)'ye göre Thales'i ilk felsefeci ve bilim insanı yapan anlayıştı. Çünkü 'su' metafiziksel bir kavram değil, somut, gözlenebilir bir şeydi; maddeydi. Varlığın kökeninin su olup olmadığı, doğruluğu veya yanlışlığı sınanabilir bir önermeydi. Anaksimandros, Thales'in *arkhe* olarak 'su'yu önermesine karşı çıkmış ve evrenin *aperion* (sınırsız olan) adını verdiği bir yapıdan oluştuğunu öne sürmüştü (Arslan, 2011; Cevizci, 2010; Tuğcu, 2003; Ural, 2011). Aristoteles (2014), Anaksimandros'un evrenin *arkhesi* olarak '*aperion*'u öne sürmesinin doğa bilimleri açısından çok önemli bir başlangıç noktası olduğunu söyler. Çünkü bu, filozofları sınırsızlık konusunda düşünmeye sevk etmişti. Skirbekk ve Gilje (2004) ise Aristoteles'in bu fikrine katılmaz. Onlara göre *aperion*, Thales ile başlayan doğa felsefesi anlayışına vurulan ilk darbedir. Anaksimandros, duysal olguları, nesnelere ve değişimleri, *aperion* gibi duysal olmayan bir şey ile açıklamaya çalışmıştı ve *aperion*, somut, gözlenebilir, ölçülebilir bir şey değildi. Thales ve Anaksimandros gibi Milet Okulu filozoflarından olan Anaksimenes, evrenin *arkhesinin* '*aer*' (hava) olduğunu ileri sürmüştü (Arslan, 2011; Cevizci, 2010; Gökberk, 2008; Skirbekk ve Gilje, 2004; Tuğcu, 2003; Ural, 2011). *Aer*, bir yönüyle niceliksel (Çakmak, Yıldız ve Uslu, 2012) gibi görünse de aslında metafiziksel yönü ağır basan bir görüştü. Atmosferik bir havadan ziyade tinsel bir özelliği içinde barındırıyordu. Anaksimenes '*aer*'i tüm canlılar ve tanrıların ilk nedeni olarak görüyordu ve bu anlayış, geç Stoa Dönemi'ne kadar varlığını sürdüren *pneuma* öğretisinin temelini teşkil etmekteydi. Diğer yandan Platon'a uzanan yolun ilk taşıyı koyan da 'Anaksimenes'tir denilebilir (Barnes, 1982; Frede ve Reis, 2009).

Görülüyor ki, Batı felsefesinin başlangıcı olan Milet Okulu kendine, bugün bilimin de temel yaklaşımlarından biri olan, doğa felsefesi yaklaşımını benimsemişti. Fakat Thales ile başlayan bu anlayış, kısa sürede yerini Pythagoras ile birlikte, metafiziksel bir anlayışa bıraktı. Pythagoras, mistik bir düşünce sistemi kursa da felsefesinin merkezine matematiği koymuştu.

Pythagoras'a göre evrenin *arkhesini* belirlemede duyulardan elde edilen bilgiye göre hareket edilmesi yanlıştı. Çünkü duyulardan elde edilen bilgi güvenilirmezdi, bize gerçek bilgiyi vermiyordu. Bize gerçek bilgiyi ancak, ruh (zihin) verebilirdi ve zihnin gerçek bilgiyi elde etme yolu da matematikten geçiyordu (Cevizci, 2010; Russell, 2017; Tuğcu, 2003; Ural, 2011).

Pythagoras ile birlikte, *arkhe* arayışında tartışma yeni bir alana kanalize oluyor, varlığın ana maddesinin ne olduğu konusundaki arayış, bilginin kökeninin ne olduğu yönündeki bir tartışmaya evrilmeye başlıyordu. Evrenin *arkhesi* olduğu öne sürülen şeylerin, gerçekten *arkhe* olup olmadığını nereden bilecektik? Her filozof farklı bir *arkhed*den bahsediyordu. Hangisininki doğrudu? Veya bunların doğru olup olmadığına nasıl karar verilecekti? Görünen o ki, Milet Okulu filozofları duyu verilerinden elde ettikleri bilgilere dayanarak bir takım görüşler ileri sürüyorlardı. Zaten doğa felsefesi anlayışı da bunu gerektiriyordu. Pythagoras ve takipçileri, buna karşı çıkıyor, duyu verilerinden elde edilen bilgilerin yerine akıl ile elde edilen bilgilerin güvenilirliğinden bahsediyorlardı. Bu bağlamda matematik bize en doğru, en mutlak bilgiyi veriyordu (Korkman, 2015; 2016; 2017).

Russell (2017), matematiğin gözleme gerek duymadan salt düşünce yoluyla elde edilmesi, gerçek dünyaya uygulanabilmesi ve ayrıca kesin, mutlak bilgi vermesinin Pythagorasçıları büyülediğini belirtir. Russell'a göre bu nedenle Pythagorasçılar, düşüncenin duyulardan, sezginin ise gözlemden üstün olduğu sonucuna varmışlardır.

Pythagorasçılar, madde yerine formu, nitelik yerine niceliği, fizik yerine ise matematiği ön plana almaları nedeniyle kendilerinden sonra gelen Platon'la güçlenip Kartezyenizm'de (Descartes felsefesinde) önemli bir yere oturan matematiksel düşünme geleneğinin başlatıcısı olmuşlardır (Cevizci, 2010; Russell, 2017; Tuğcu, 2003; Ural, 2011).

Aslında varlığın kökenini bulmaya yönelik arayışta en başta temel bir sorun ortaya çıkıyordu. Eğer varlık 'bir'likten başladıysa, birlikten çokluğa nasıl geçilmişti? Ayrıca eğer evrende her şey değişiyorsa, ilk maddenin (*arkhenin*) de değişiyor olması gerekmez miydi? İlk madde de değişiyorsa, onun ilk madde olduğundan bahsedilebilir miydi? Antik filozoflar, evrenin *arkhesinin* değişmeyen bir şey olması gerektiğini varsayıyorlardı. Her şey ondan türemeli ama kendisi bir şeyden türememeliydi. Kendinin kendinde nedeni olmalıydı. Bu düşünce uyarınca, evrenin *arkhesinin* maddi bir şey olması birçok sorun ortaya çıkarıyordu. Pythagorasçılar, evrenin ilk nedeninin tinsel bir olgu olması düşüncesiyle soruna çözüm getirmiş gibi görünüyordu. Böylelikle felsefede idealizm olarak bilinen düşüncenin temeli atılmış oldu. Yalnız, bu çözüm de kendi içinde tutarsızdı. İlk neden olan ruh, sonsuz iyilikten oluşmuşsa bunca kötülük nereden türemişti? Bu sorun, Hegel'e kadar felsefe dünyasını uzun bir süre meşgul etmiştir (Cevizci, 2010; Politzer, 2003; Russell, 2017).

Varlığın kökenine yönelik arayışta çok farklı görüşlerin ortaya çıkması, filozofların bilginin kökeninin ne olduğu konusuna eğilmelerine yol açmıştır. Pythagoras'ın duyularla elde edilen bilgi yerine, düşünce ve sezgi ile elde edilen matematiği koyması, Herakleitos'ta ilk meyvesini vermişti. Herakleitos, doğada her şeyin bir değişim ve dönüşüm içinde olduğunu söyleyerek, bu değişimin bizim duyularımızı yanılttığı, bundan dolayı duyularla elde edilen bilgilerin güvenilirmez olduğu, bize doğru bilgiyi vermediği sonucuna vardı. Parmenides, duyularla elde edilen bilginin güvenilirmezliği konusunda Herakleitos'la aynı fikri paylaştı; fakat her şeyin değiştiği fikrine karşı çıktı. Eğer her şey değişiyorsa nasıl bir ilk özden (*arkhed*den) bahsedilebilirdi ki? Parmenides'e göre bu bir çelişkiydi. O, bu çelişkiyi hiçbir şeyin değişmediğini ileri sürerek çözmeyi denedi (Cevizci, 2010; Russell, 2017; Ural, 2011).

Parmenides'e göre duyularla elde edilen bilginin güvenilir olmasının nedeni, gerçek ile görünüş arasındaki farka dayanır. Gerçeklik öncesiz, sonrasız ve zamansızdır. Bu düşünce onu, her değişimin mantıksal olarak bir yanılısına olduğu sonucuna götürmüştür. Antik felsefede *episteme* (bilgi) ile *doxa* (sanı/duyularla elde edilen bilgi) arasında bir ayırım söz konusuydu. *Episteme*, var olan bir şeyin bilgisine dayanmaktadır; var olmayan hiçtir. Bu yüzden *episteme* yanılmazdır. *Doxa* ise duyu verilerinden elde edildiği için değişen şeyler hakkında bize bilgi verir; bu nedenle yanılığa neden olur. Platon da Parmenides'le aynı fikri paylaşıyordu. Onu, idealar öğretisine götüren temel düşüncelerden biri buydu. Platon, o meşhur mağara analogisinde içeride zincirlenmiş olanların, mağaranın duvarına vuran gölgeler dışında dış dünya hakkında bilgi sahibi olamayacaklarını, bu bilginin de onlara sanki “gerçek”miş gibi görüneceğini söyler. Platon'a göre, duyularla elde edilen bilgiler de böyledir. Bize hakikat hakkında bilgi vermez. Hakikat, idealar dünyasındadır. Platon'u bu düşünceye götüren şey, aslında Thales'ten beri devam eden *arkhe* arayışının etkisidir. Yani doğadaki değişimin, varlığın kökenini anlamada ortaya çıkardığı güçlük. Platon, tıpkı Parmenides gibi, değişimi reddederek bu güçlüğü aşmaya çalışmıştır. Tümeller tartışmasının temelinde de bu güçlüğü aşmaya yönelik bir arayış vardır aslında. Platon, maddenin birincil ve ikincil nitelikleri olduğunu, birincil niteliklerin bilgisinin duyular vasıtasıyla elde edildiğini, ikincil niteliklerin ise birincil niteliklerden bağımsız olduğunu ve onların bilgilerinin idealar dünyasında olduğunu ileri sürmüştür. Aristoteles, Platon'un maddenin iki tür niteliği olduğu fikrini kabul etmiş ama ikincil niteliklerin idealar dünyasından kaynaklandığı fikrini reddetmiştir. Platon ve Aristoteles'in bu iki farklı yaklaşımı, felsefe dünyasında o kadar derin bir iz bırakmıştır ki, felsefe tarihinde “*tümeller tartışması*” olarak adlandırılmış ve Orta Çağ boyunca tartışılmıştır (Bayar Bravo, 2007; Cevizci, 2010; 2012; Gökberk, 2008; Guthrie, 199; Russell, 2017; Tuğcu, 2003; Ural, 2011).

1. TÜMELLER TARTIŞMASI

Aristoteles'in ortaya attığı töz ile nesne ilişkisi (madde-form) bağlamında kavramların nesnelere (dolayısıyla cevhere-töze) bağımlı olması durumu, bağımsız olması durumuna göre çok farklı felsefi ve teolojik sonuçlara yol açmıştır. Bu sonuçlardan en önemlisi “*tümeller tartışması*”dır (Ural, 2011).

Tümeller tartışmasında üç farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. İlk yaklaşım, tümellerin, nesnelere bağımsız olarak var olduğunu savunur. *Kavram gerçekçiliği* olarak adlandırılan bu kanatta Platon, Augustinus ve Anselmus gibi filozoflar bulunmaktadır. İkinci yaklaşım, tümellerin varlığını kabul etmiş fakat nesnelere ayrı ve bağımsız olmadığını savunmuştur. Bu yaklaşıma göre tümeller, nesnelere ilişkileri açısından *aşkın (transcendent)* değil, *içkindirler (immanent)*. *Konseptüalizm* olarak adlandırılan bu kanatta Aristoteles, Abaelardus, Albertus Magnus ve Thomas Aquinas gibi filozoflar bulunmaktadır. Üçüncü yaklaşım ise, gerçek olanın tikeller (nesnelere) olduğunu, tümellerinse benzer nesnelere verilmiş olan adlardan ibaret olduğunu savunur. *Nominalizm (adcılık)* olarak adlandırılan bu kanatta Roscelinus, Duns Scotus ve Occamlı William bulunmaktadır (Cevizci, 2010; Çüçen, 1999; Ural, 2011; http://www.felsefe.gen.tr/tumeller_tartismasi_nedir.asp).

Orta Çağ'a egemen olan tümeller tartışmasında bu çağa yön veren iki önemli tarikattan biri olan Dominikenler, Aristoteles'in görüşlerini benimsemiş ve konseptüalizm kanadında yer almıştır. Bu çağın diğer önemli tarikatı olan Fransiskenler Platon'un görüşlerini benimseyip kavram gerçekçiliği kanadında yer alır. Duns Scotus ve Occamlı William, Fransisken tarikatına bağlı olmalarına rağmen *kavram gerçekçiliğini* reddetmiş, *nominalizm*'in kurucuları

olmuşlardır. *Nominalizm*, tümel kavramların zihinsel bir tasarımdan öte bir anlamı olmadığını, dolayısıyla bir gerçekliği olmadığını savunmuştur. Tümeller, bir sestem (buharlaşan, uçup giden bir sestem “*flatus vocis*”) başka bir şey değildir. *Nominalizm*, asıl ve tek var olanın tekiler, yani tek tek nesnelere olduğunu belirtir. Occam’ın William: “Varlıklar gereksiz yere çoğaltılmamalıdır” diyerek tümellerin varlığını o meşhur ustasıyla kesip atmıştır (Ural, 2011).

Occam’ın usturası, bilim tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Occam, “eğer iki hipotez yarışıyor en basit olan tercih edilmelidir” diyerek bilimin temel ilkelerinden biri olan parsimony (basitlik) ilkesinin temelini atmıştır. Güneş merkezli evren modelinin, yer merkezli modele galip gelmesinin altında da Occam’ın usturası yatar (Blumer ve ark. 1987; Churchland, 2012; Feigl, 1967; Gauch, 2003; Hoffmann, Minkin ve Carpenter, 1997; William of Occam, 1990; Wynn ve Wiggins, 2005).

Russell (2017), tümeller tartışmasında görünüş (nesne), gerçeklik (form) meselesine odaklanıldığını söyler ve “form” a örnek olarak “mutlak eşitlik” kavramını gösterir. Platoncu düşünce, bu kavramın duyulur nesnelere arasında asla bulunmadığını ve bunu deneyimden öğrenmediğimize göre daha önceki bir var oluştan getirmiş olduğumuzu ileri sürer (*a priori* düşüncesinin temelinde de bu yatar). Platoncu düşünceye göre biz, dünyadaki bütün kedileri gözlemledik; dolayısıyla “kedi” derken biz bir kedi “formu”ndan hareket ederiz. Occam’ın itirazı da tam bu noktadır. O’na göre “kedi” demek için illa bütün kedileri gözlemlemeye gerek yoktur. Kedi, sadece bir varlık isminden ibarettir. Tümellerle uğraşmaktan ziyade tiket nesnelere uğraşmak daha akıllıcadır.

Nominalizm sayesinde, bilgi arayışında tek tek nesnelere (tiketleri) inceleme gerekliliği ortaya çıktı. Bunun yolu ise gözlem ve deney yapmaktır. Bu sayede gözlem ve deney yöntemi, güvenilir bilginin bir aracı haline geldi. Gözlem ve deneyin en güvenilir bilgi edinme yöntemi olduğuna dair düşüncenin güçlenmesi, doğa bilimlerinin doğuşunu hızlandırdı. *Nominalizmin* doğa bilimlerinin önündeki en büyük engellerden birini ortadan kaldırması ve güvenilir bilgi edinme sürecinin yolunu açması, bilim ve düşünce tarihi açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur (Çüçen, 1999; Ural, 2011; http://www.felsefe.gen.tr/tumeller_tartismasi_nedir.asp).

DeneySEL bilimin ortaya çıkışında sadece nominalistlerin katkısı yoktur, İlk Çağ filozoflarının da katkılarından bahsetmek gerekir. Demokritos, Epikuros, Lucretius, ampirik, determinist ve materyalist yaklaşımlarıyla; Aristarkhus, Archimedes ve Euklides deneySEL, matematikçi yaklaşımlarıyla; Pythagoras’tan başlayıp Platon ile devam eden rasyonalist anlayış ise, akıl ve matematiğe verdiği önemle deneySEL bilimin oluşumuna katkı sağlamıştır. Galileo, Kopernikus, Tycho Brahe ve Kepler ile başlayıp Newton’da doruk noktasına çıkan eklektik anlayış, ampirik, determinist, materyalist ve deneySELci anlayışı, rasyonalist geleneğin matematikçi anlayışıyla birleştirip deneySEL bilimin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Cevizci, 2010; Gökberk, 2008; Skirbekk ve Gilje, 2004; Ural, 2011).

Orta Çağ’da, mekân, hareket, cisimlerin düşmesi olayı ve fiziksel nesnelere yapısı ele alınan temel konulardı. Bunların temel çıkış noktasında ise Aristoteles’in görüşleri yatıyordu (Dijksterhuis, 1964’den akt. Ural, 2011). Antik Çağ’da “oluş problemi” başlığı altında ele alınan hareket, sonraları birincil-ikincil nitelikler çerçevesinde ele alınmıştı ve tümeller tartışması içinde önemli bir yere sahipti. Hareket üzerine geliştirilen tartışma hareketin, maddenin birincil mi yoksa ikincil mi özelliği olduğu ile ilgiliydi. Diğer bir deyişle, hareketin maddeye mi yoksa forma mı ait bir kavram olduğu tartışılmaktaydı. Bu tartışma Newton’a kadar gelmiş ve Newton’un hareketin fizik yasalarını matematiksel olarak ortaya koymasıyla

son bulmuştur. Hareket üzerine geliştirilen tartışma, doğanın işleyiş tarzının anlaşılmasında önemli bir rol oynamıştır (Crombie, 1957'den akt. Ural, 2011).

Newton'un "hareket"i, bütün fizik nesnelere kapsayacak şekilde tek bir matematiksel yasayla açıklaması, hem felsefeyi hem de bilimsel çalışmaları önemli oranda etkilemiştir. Newton, hareketi matematiksel bir şekilde açıklayınca, birincil-ikincil nitelikler tartışması iyice alevlenmiştir. Birincil-ikincil nitelikler tartışmasının çıkış noktasında, duyu verilerinin fiziksel nesne ve bilgi ile olan ilişkisi bulunmaktadır. Birincil nitelikler, maddenin kendine ait özellikleriyle ilişkilidir; nesneldir ve ölçenden bağımsızdır. İkincil nitelikler ise maddenin genel özelliklerini kapsar ve öznedir. Bu yönüyle biçim, boyut, sertlik, hareket gibi birincil nitelikler akıl tarafından kavranabilirken; ses, renk, koku, sıcaklık gibi ikincil nitelikler duyu organları vasıtasıyla algılanmaktadır. İşte Yeni Çağ'da rasyonalizm-ampirizm tartışmasının odak noktasında, bu ayrım yer almaktadır. Occam'dan beri süregelen İngiliz görgülcülüğünün (ampirizminin) modern temsilcisi olan John Locke'un felsefesi de bu ayrım üzerine bina edilmiştir. Locke'un görüşleri, G. Berkeley, D. Hume, J.Bentham, J.S. Mill'den B. Russell ve günümüzde A.J. Ayer'e kadar uzanmıştır. Bu düşünürlerin ortak problemi, duyu organlarımızla elde ettiğimiz verilerin (duyu verilerinin) özelliklerini, mahiyetini ve bilgi elde etmedeki rollerini ortaya koymaktır. Bu problemler, düşünce, bilinç, algı gibi zihinsel süreçlerin ele alınmasını da gerektirmektedir (Skirbekk ve Gilje, 2004; Ural, 2011). Nitekim psikolojinin bilim olmasındaki itici güç, bu gereksinim olmuştur (Ural, 2011).

Bravo (2008), tümeller tartışması içinde ele alınan "cisimlerin nitelikleri meselesinin her ne kadar varlık felsefesine ait bir mesele olsa da, aslında bilgi felsefesine ait belirli güçlüklerden dolayı ortaya çıktığını" söyler. Bravo (2008)'nin tümeller tartışması konusunda yaptığı bu saptama, psikoloji biliminin ortaya çıkmasına vesile olacak felsefik tartışmaları da özetler niteliktedir.

Hareket üzerine yapılan bin yıllık tartışmaya Newton kanunları son vermişti. Bu durum, felsefede uzun süredir tartışılan başka konulara da bilimsel çözümler getirme arayışını tetikledi. Bu tartışmaların başında ruh (zihin)- beden tartışması geliyordu. Zihin ve beden etkileşimi nasıl oluyor; bilinç nasıl oluşuyordu? Bilinci oluşturan fiziksel ilkeler nelerdi? Bu sorulara çözüm bulma yönündeki arayış, Descartes'ten başlayarak Johannes Müller, Helmholtz, Weber, Fechner ve en nihayetinde Wundt'a kadar uzanacak ve psikolojinin bir bilim olmasını sağlayacaktır.

2. TÜMELLER TARTIŞMASININ PSİKOLOJİ BİLİMİNİN DOĞUŞUNA ETKİSİ

Nesnelerin birincil ve ikincil niteliklerine yönelik arayışın aslında görünüş ile gerçeklik arasındaki ayrımı çözmek için geliştirildiği ve tümeller tartışmasının ortaya çıkmasını sağladığı yukarıda belirtilmişti. Psikoloji tarihi açısından meseleye baktığımızda, tümeller tartışmasında çözüm aranan nesnelerin birincil-ikincil nitelikleri meselesinin psikolojinin bir bilim olmasına yol açtığı görülmektedir.

Psikoloji tarihi ile ilgili alanyazın incelendiğinde, İngiliz Görgülcü (ampirist) ve Çağırışımçı filozoflarının psikolojinin bir bilim olmasında ne kadar önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir (Boring, 1950; Karakaş ve Bekçi, 2003; Karakaş, Kafadar ve Bekçi, 2001). İngiliz felsefesinin kökleri, Antik Çağ'da Ksenophones, Demokritos ve Epikuros'a; Orta Çağ'da ise İngiliz filozofu Occamlı William'a kadar uzanmaktadır. Occamlı William'ın *nominalist* düşüncesi, İngiliz felsefesini önemli ölçüde etkilemiştir (Gökberk, 2008; Tuğcu, 2003; Ural, 2011). Nitekim John Locke'ın birincil-ikincil nitelikler konusundaki fikirlerinin

temelinde de *nominalist* felsefenin derin izleri vardır (Ural, 2011). Locke, nesnelere birincil ve ikincil nitelikleri olduğunu belirtmekte ve uzam, katılık, devinim, sayı vb. gibi nitelikleri, birincil nitelikler olarak değerlendirmektedir. Birincil nitelikler, töze karşılık gelmektedir ve algılama aracılığıyla kendi karşılıkları olan idelere neden olurlar. Renk, ses, tat vb. gibi nitelikler ise ikincil niteliklerdir ve var olması özneye bağlıdır. Nesnenin kendisinde ikincil nitelikler bulunmaz ve ikincil niteliklerin ideleri algılayan öznenin kendi ürünüdür (Bravo, 2008; Locke, 1992).

Locke (1992) birincil niteliklerin, nesnenin temel nitelikleri olduğunu ve bu niteliklerin nesneden ayrı düşünülmemeyeceğini ve idelerin oluşumunda etkili olduğunu ileri sürer. Birincil niteliklerin zihnimizdeki algılarının “*ide*” olduğunu belirtir. Birincil nitelikler, duyumlar sayesinde dış dünyadan alınır ve bunlar, zihnimizde soyutlamalar vasıtasıyla algılara yol açar. Locke’a göre birincil nitelikler, her türlü dış etkiye rağmen maddeden ayrılamaz niteliklerdir. Locke’ın bu yaklaşımının bir benzerini Descartes’da da görürüz. Descartes (2011), maddenin öz nitelikleri ismini verdiği girilmezlik ve uzam gibi temel niteliklerden söz eder. Descartes, bu durumu balmumu örneğiyle açıklar. O’na göre, balmumu eritilse bile öz niteliğini kaybetmez. Buna benzer bir örnekle Locke (1992)’da da karşılaşırız. Locke, en ufak parçalarına bile ayrılrsa bir buğday tanesinin birincil niteliklerinin hâlâ var olduğunu belirtir.

Descartes, nesnenin birincil nitelikleri konusunda Locke ile aynı doğrultuda düşünse de duyumların bilginin biricik kaynağı olmadığını düşünmesiyle Locke’dan ayrılır. Descartes, tüm rasyonalist filozoflar gibi, bilgilerin temelini duyumlar olduğunu ama duyumların yanıltıcı olduğunu savunur (Descartes, 2011; Cevizci, 2010; Tuğcu, 2003; Ural, 2011). Descartes, Orta Çağ filozofları olan Aurelius ve Augustinus gibi “açık seçik ve sarsılmaz doğrulukta olan bilgi”yi aramaktadır. Duyumlardan elde edilen bilgi, yanıltıcı olması nedeniyle, “açık seçik ve sarsılmaz doğrulukta olan bilgi” niteliğinde değildir. “*Metodik kuşku*” olarak adlandırılan açık seçik ve sarsılmaz doğrulukta olan bilgi arayışı, skeptiklerin “doğru bilginin imkansızlığı” düşüncesinden tamamen farklıdır. *Metodik kuşku*, aydınlanma ve bilimsel felsefenin temel yapı taşlarından biri olmuştur. Descartes’in metodik kuşkusu onu hiç şüphe etmeyeceği bir bilgi arayışına itmişti. Onun meşhur sözü olan “düşünüyorum, öyleyse varım” bu bilgi arayışının bir sonucudur. Descartes, her şeyden şüphe edebilir ama düşünüyor olduğundan şüphe edemezdi (Tuğcu, 2003).

Descartes, fizik dünya ile düşüncüyü birbirinden ayrı görmekteydi. Bu rasyonalist düşünce beraberinde bir takım sorunlar getirmiştir. Madde ile düşünce (beden ile zihin), eğer iki ayrı tözden oluşmaktaysa birbiri ile nasıl etkileşime geçebilirdi? Bu ikilem, rasyonalist düşünce açısından bir sorun yaratıyordu (Churchlan, 2012; Ural, 2011). Descartes, bedeninin mekanistik ilkelere göre çalışan bir otomata olduğunu, ruhun (zihnin) ise böyle bir yapısı olmadığını ileri sürerek bu soruna kendi açısından bir çözüm bulmaya çalıştı. Aslında ruh(zihin)-beden ayrımı konusundaki Descartes’in getirdiği bu yaklaşım pek de yeni sayılmazdı. Descartes’i farklı kılan şey, bu ikisi arasında bir etkileşim olduğunu ve bu etkileşimin beyinde *corpus pinealis*’te gerçekleştiğini ileri sürmesidir. Tarihte ilk kez biri, ruh ve bedeninin beyindeki bir yerde etkileştiğini ileri sürerek bu sorunu çözmeye çalışmıştı (Churchland, 2012). Churchland’a göre Descartes’in bu çözümü mantıksızdır. Çünkü Descartes, bedeni bir makine olarak düşünürken ruhu bunun dışında tutuyor ve düalist bir yaklaşım geliştirerek meseleyi çözmeye çalışıyordu. Descartes’in düalist bakış açısının özü buydu ve ruh (zihin)-beden sorunu konusunda görüş üreten bütün düalistler, beden ve zihnin birbirinden bağımsız yapılar olduğunu ama birbirlerini etkilemediğini düşünmüşlerdi. Bu düalistlere, Kant, Leibniz ve David Hartley gibi filozoflar örnek olarak verilebilir. Zihnin ve bedeninin birbiriyle

etkileşmediğini savunan anlayış, psikofizik paralelcilik olarak bilinmektedir (Karakaş, Kafadar ve Bekçi, 2001; Karakaş ve Bekçi, 2003).

Fechner'in temel çıkış noktası da ruh (zihin)-beden etkileşiminin nasıl gerçekleştiğini çözmektir. Fechner, bir yanıla zihin, diğer yanıla da bedenle alakalı olan şeyin ne olabileceği üzerine uzun süre kafa yormuştur. Fechner'e göre eğer ruh(zihin) ve beden etkileşiyorsa, bu etkileşimin olduğu bir durum olmalı ve bu durum da ölçülebilir olmalıydı. Fechner, bunun "duyum" olduğunu fark etti. Öyle ya, duyum hem zihin hem de bedenle ilgiliydi ve ölçülebilir bir olguydu. Weber-Fechner Kanunu bu düşüncenin bir ürünüdür. Wundt'un psikoloji deneyini duyumlar üzerine yapmasında da yine bu düşünce önemli bir yer tutar (Schultz ve Schultz, 2007).

Rasyonalistlerin karşılaştığı zorluk, bilginin kaynağı konusundaki *a priori* düşüncesidir. Bu düşünceye göre bilgi, deneyimlerden değil insana doğmadan önce verilmiş *a priori* bilgiler sayesinde kazanılır. Buradaki zorluk, *a priori* bilgi konusunun deneysel olarak ölçülmesinin imkansız olması ile ilgilidir. Bu anlamda sensüalist (duyumcu) ve ampirist (görgülcü) düşüncenin öne sürdüğü bilginin kökeninde duyum verilerine dayalı deneyimler olduğu fikri, deneysel olarak ölçülebilir bir özellik taşıyordu (Schultz ve Schultz, 2007). Bu nedenle psikolojinin ilk deneyi duyumlar üzerine yapması kaçınılmazdı.

Görüldüğü üzere Descartes gibi rasyonalist filozoflar, bilginin kaynağı konusunda ruhu (zihni-aklı) öncelerken bir takım zorluklarla karşılaşmışlardır. Eğer insanda ruh ve beden gibi ikili bir yapı varsa bu birbirinden farklı iki yapı birbirini etkiler mi, etkilerse nasıl ve nerede etkiler? Yani rasyonalistler, beden ile zihin arasında bir ayrıma gidiyorlardı. Ampiristlerin rasyonalistler gibi fizik dünya ile düşünce arasında ayrıma gitme gibi bir zorluğu yoktur ama onların da fizik dünyanın tek kaynağının duyu verileri olması nedeniyle düşükleri bir açmaz söz konusudur. Ampiristlerin bakış açısına göre, fizik dünya ile duyu verilerinin özdeş olması gerekiyordu. Diğer bir ifade ile var olmak, algılanmış olmak anlamına geliyordu. Fiziksel varlıkların algılamadan bağımsız olarak mevcut olması bu durumda nasıl izah edilebilirdi? Ayrıca duyu verilerinin tek tek kişilere bağlı olmaları nedeniyle öznel özellik taşımaları da diğer bir açmazdı. Bu durumda, bilenden bağımsız bilginin varlığı tehlikeye girmiş oluyordu (Ural, 2011).

Aslında bilginin kaynağı ile ilgili olarak ampiristler ile rasyonalistlerin tartışmalarının odak noktasında, maddesel olan beden ile maddesel olmayan ruhun-zihnin, birbirleriyle nasıl etkileşime girebildiği sorunu yer almaktadır. Dış dünyanın (maddesel dünya) imgeleri, soyut bir mekanizma olan zihinde nasıl işlenebiliyor? Veya dış dünyadan gelen duyumlar nasıl olup da soyut bir şey olan düşünceye yol açıyor? Bu noktada zihni oluşturan duyumlar mı yoksa doğuştan getirdiğimiz *a priori* bilgiler mi? vb. gibi sorular kaçınılmaz olmaktadır. Aslında bu sorular, ruh (zihin)- beden probleminin ortaya çıkmasındaki ve dolayısıyla psikolojinin bir bilim olmasındaki temel sorulardır. Bu bağlamda bilginin nasıl elde edildiğine yönelik arayış, psikolojinin tarihsel gelişimini anlayabilmek açısından çok önemlidir (Korkman, 2017).

Özetle filozofları en fazla meşgul eden epistemolojik sorulardan biri, insan bilgisinin deneyim dışı unsurlar içerip içermediğidir. Ampirik düşünürler, bilgilerimizi duyum verileri vasıtasıyla kurduğumuzu savunurken rasyonalistler, insan bilgisinin mutlaka algı verilerinin haricinde (daha doğrusu salt deneyimden gelmeyen) bir takım "idea"ları veya yapıları barındırması gerektiğini düşünmüşlerdir (Baç, 2007).

Ampirist filozoflardan biri olan Locke (1992), insan zihninin doğduğunda bir "*tabula rasa* (boş levha)" olduğunu ve bu boş levhanın zaman içerisinde duyumlara dayalı deneyimler

vasıtasıyla dolduğunu söyler. Deneyimleri, iç duyum (sensation) ve dış duyum (reflection) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Dış duyum, tikel nesnelerin duyuları etkilemesi sonucu oluşmaktadır. İdelerin çoğunun kaynağı duyulardır. Bu tür ide oluşumunu Locke, “duyum” olarak adlandırmıştır. Bilinç, dış duyum aracılığıyla elde ettiği ideleri işlerken bir farkındalık kazanır. Locke, buna “iç duyum” der. İç duyumla elde edilen ideler, “algılama”, “düşünme”, “akıl yürütme” vb. gibi zihinsel süreçlerdir. Lock’a göre zihin konusunda asıl araştırılması gereken şey, bu duyuların nasıl elde edildiğidir.

Locke’ın zihin araştırmalarının duyular üzerine olması gerektiği fikri, Wundt’un ilk psikoloji deneyini duyular üzerine yapmasının yolunu açan temel düşüncedir.

Ayrıca Locke (1992), aracısız (intuitive) ve tanıtmalı bilgi olmak üzere iki tür bilgi olduğunu söyler. Bu sınıflandırma Wundt’ta, “aracılı” ve “aracısız” deneyim olarak karşımıza çıkacaktır (Korkman, 2017).

Bir diğer İngiliz filozofu olan Berkeley de bilgilerimizin, idelerimizin, kavramlarımızın kaynağının duyular olduğunu kabul eder ama Locke’ın soyutlama konusundaki görüşlerine karşı çıkar. Berkeley’e göre, birincil ve ikincil nitelikler arasında gerçek bir ayrım bulunmamaktadır. Aslında ikincil niteliklerin varlığına yöneltilen itirazlar birincil nitelikler için de geçerlidir. Berkeley, tüm niteliklerin algılayan öznenin ürünü olduğunu ve öznenin ayrılamayacağını savunur. Ne birincil ne de ikincil nitelik diye bir şeyi kabul eder. O’na göre tek nitelik vardır, o da “algılayan zihin”dir. Onu bu düşünceye götüren şey, maddi şeylere ait bütün niteliklerin algılayan ile ayrılmaz bir ilişki içinde olmasıdır. Nitelikleri dışında maddi bir tözün varlığının kanıtlanamayacağı düşüncesi, Berkeley’in maddi tözün varlığını reddetmesini olanaklı kılmıştır. Berkeley, “bilgilerimizin, idelerimizin ve kavramlarımızın kaynağı duyularsa, o zaman soyutlama yaptığımız ve genel bir kavrama ulaştığımız şeylerin duyuları, algıları nerededir?” der. Berkeley, bir şeyin duyumu ve algısı yoksa doğal olarak kendisinin de olamayacağını savunur. Berkeley, bilginin kaynaklarını tartışırken tümel kavramlar dediğimiz şeylerin yalnızca zihnimizdeki bir takım sözcüklerden ibaret olduğunu ve dolayısıyla da soyut olduklarını ve bu kavramların ne bilincin içinde ne de dışında var olmadıklarını ileri sürmüştür (bu görüşün altında *nominalist* düşüncenin etkisi yatar). Berkeley bu görüşünü daha da ileri götürerek, Descartes’in ve Locke’ın “birincil nitelikler” konusundaki görüşlerine de karşı çıkar. Berkeley: “Herhangi bir nesnenin bizdeki idesini ele alalım. Bu ideler “birincil nitelikler” denilen türden duyulardan oluşmaktadır. Nesnenin bizdeki idesini oluşturan görme, koklama, tat alma vb. gibi verilerini silersek geriye ne kalır? Kocaman bir “hiç”. O zaman “töz” nerededir? Bu bağlamda, eğer birincil niteliklerin ve töz’ün duyu verileri yoksa o zaman kendileri de yoktur” der. Berkeley, nesnelerin birincil nitelikleri olduğu konusundaki fikirleri “Descartes ve Locke’un kuruntuları” olarak değerlendirmiştir. Berkeley, bunları bilincin “ikincil nitelikler” denilen ide bağlantıları (complex) olarak görmektedir. Berkeley: “Birincil nitelikler içersinde yer alan uzam ve durum yoksa o zaman madde de soyut niteliklerin bir araya getirilmesi ile oluşturulan o genel nesne de yoktur; bir hiçtir ve düşünürlerin kurgusudur/saplantısıdır (fiction)” der. Berkeley, “nesnelerin maddi nitelikleri denilen şeylerin, o nesnelerin ilintileri olduğunu” savunur. Bu ilintiler, görme, dokunma, koklama gibi duyu verilerinden elde edilen bir ideye, bilinç kullanılarak eklenir. Berkeley’e göre bilincin dışında duyu verilerini aşan bir “madde”nin, bir “uzam”ın, bir “durum”un ve “devingen”liğin varlığı hiçbir zaman kanıtlanamaz. Dolayısıyla, töz veya birincil nitelikler denilen şeylerin hiçbir biçimde ne duyumu ne de algısı yoktur. Bunda ötürü duyu verisi ve algısı olmayan bir şey, nasıl gerçek olarak kabul edilebilir? (Berkeley, 1996; Bravo, 2008; Tuğcu, 2003). Berkeley deneyimlerin algı ile ilişkili olması nedeniyle, nesnelerin gerçek fiziksel mahiyetinin asla kesin olarak bilinemeyeceğini ileri sürer

(Schultz ve Schultz, 2007). Berkeley, *esse est percipi*” (var olmak algılanmış olmaktadır) diyerek felsefesini özetler (Berkeley, 1996).

Berkeley, maddenin bağımsız bir varlık olmadığını ve algıların zamana ve ortama göre değiştiğini ileri sürmesiyle, panpsişik bir monizmi benimser. Ne ilginçtir ki, Berkeley’in maddeyi reddeden görüşleri, paradoksal bir şekilde, pozitif bilimlerin gelişmesine çok büyük bir katkıda bulunmuştur. “Eğer gerçek algılayana bağlıysa, kişiden kişiye göre değişmeyecek bir nesnellığe ulaşmak için ne yapmalı?” sorusu “işevurukçuluk (operasyonalizm)”in ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. İşevurukçuluğa göre: Bir kavram, o kavramı ölçmede kullanılan işlemlere eşitir. İşevurukçuluk, doğa felsefesi yaklaşımı ve mantıksal pozitivizmle birlikte pozitif bilimlerin temel ve vazgeçilmez ilkelerinden biridir (Bridgeman, 1927’den akt. Karakaş ve Bekçi, 2003).

SONUÇ

Locke, birincil nitelikler derken deneyimlere neden olan duyumları, ikincil nitelikler derken ise algıyı kastetmektedir. Locke’un birincil- ikincil nitelikler ayrımı, rasyonalist bakış açısına karşı geliştirdiği bir söylemdir. Thomas Hobbes, John Locke ve David Hume gibi sensüalist ve ampirist filozofların bilginin kökeninin duyumlara dayanan deneyimler olduğu yönündeki görüşleri, rasyonalist filozoflar tarafından reddedilmekteydi. Rasyonalistler, duyumları yanıltıcı olarak görüyor ve dolayısıyla duyumlara dayalı bilgiyi de güvenilir bir bilgi olarak görmüyorlardı. Locke’ın birincil niteliklerin maddeden ayrılamaz ve değişmez olduğu konusundaki düşüncesinin temelinde rasyonalistlerin duyumların bize güvenilir bilgi vermediği, bizi yanılttığı yönündeki fikirlerini çürütmek yatmaktadır. Eğer maddelerin birincil nitelikleri kişiden kişiye göre değişmiyorsa o zaman duyumların yanıltıcı olduğu ve doğru bilgiyi vermediği düşüncesi de yersiz oluyordu. Yani eğer birincil nitelikler nesnelse, duyumlar nasıl olur da yanıltıcı olabilirdi?

Locke ve Descartes, nesnelere birincil nitelikleri konusunda aynı fikri paylaşıyor da Descartes, nesnelere ikincil nitelikleri konusunda Locke ile aynı düşüncede değildi. Berkeley ise hem Locke hem de Descartes’i eleştirdi. Berkeley’e göre nesnelere birincil ve ikincil nitelikleri konusunda her iki filozof da yanılıyordu. Berkeley, algısı olmayanın duyumunun da olmayacağını dolayısıyla algı ile ilişkilendirilen ikincil niteliklerin de duyumla ilişkilendirilen birincil niteliklerin de sağlam mantıki zeminlere oturmadığını savundu.

Tümeller tartışmasını psikoloji açısından önemli kılan şey, nesnelere birincil ve ikincil niteliklerinin ontolojik çözümlenmesi ile ilgili yaklaşımlardan ziyade epistemolojik çözümlenmesine yönelik geliştirilen yaklaşımlardır. Bilginin elde edilmesinde nesnelere birincil özelliklerinin mi yoksa ikincil özelliklerinin mi etkili olduğu yönündeki tartışmalar, psikolojinin Wundt’a giden yol haritasında önemli kilometre taşları olmuştur. Nesnelere birincil özelliklerinden gelen bilgilerin duyumlar vasıtasıyla elde edildiğini savunan ampirist filozoflar, Wundt’un ilk deneyinin duyumlar üzerine olmasındaki düşünsel alt yapıyı oluşturmuştur.

Görüldüğü üzere psikolojinin yolcuğu, İyon felsefesi ile başlayıp 19.yy.’da Wundt’a kadar uzanmaktadır. Psikoloji biliminin tarihsel arka planında, Thales ile başlayan varlığın kökenine yönelik arayış, Pythagoras, Herakleitos, Parmenides’le başlayan bilginin kökenine yönelik arayış ve Platon ve Aristoteles’in ilk tohumlarını attığı ve Orta Çağ’da adı tümeller tartışması olarak anılan tartışma yatmaktadır.

Gerek tümeller tartışması gerek bilginin kökeni konusunda yapılan ampirizm-rasyonalizm tartışmasının özünde, nesne ile özne arasındaki bağlantıyı çözme isteği yatmaktadır. “Ben, nasıl oluyor da dış dünyadaki nesnelerin bilgisini elde edip onları algılayabiliyor, isimlendirebiliyor ve öğrenebiliyorum? Somut olan (önceleri bedendi, günümüzde beyin) nasıl oluyor da soyut olan akıl (zihin veya bilinç) ile etkileşime geçebiliyor?” “bilinç nedir?” “beyin, bilinci nasıl oluşturuyor?” gibi sorularla ilişkili olan bu arayış, psikolojinin bir bilim olmasını sağlayan ve hâlâ da varlığını devam ettiren arayıştır. Günümüzde bilişsel sistemin işleyişini anlamak için yapılan araştırmaların kökeninde, bu sorulara cevap bulma arayışı yatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles (1997). *Fizik* (Çev. S. Babür). İstanbul: YKY.
- Arslan, A. (2011). *İlk Çağ Felsefe Tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baç, M. (2011). *Epistemoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 2229.
- Barnes, J. (1982). *The Presocratic Philosophers*. London: Routledge & Kegan Paul (1 vol. edn.). Ch. 3. “Gives a philosophically rich defense of the standard interpretation of Anaximenes.”
- Bayar Bravo, I (2007). *Antikçağ'da Varlık ve Bilgi Problemleri Üstüne*. Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi,4: 43-58.
- Berkeley, G. (1996). *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine* (Çev.H.Turan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Blumer, A., Ehrenfeucht, A., Hausler, D. and Warmuth, M.K. (1987). *Occam's Razor*. Information Processing Letters, 24(6): 377-380.
- Boring, E.G. (1950). *A History Of Experimental Psychology*, (Second Edition). New York: Century.
- Bravo, H. (2008). *Locke ve Berkeley'de Birincil ve İkincil Nitelikler Sorunu*. FLSF (Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi), 5: 59-79.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Tarihi: Thales'ten Baudrillard'a*, 2. Basım. İstanbul: Say Yayınları.
- Churchland, P.M. (2012). *Madde ve Bilinç: Zihin Felsefesine Güncel Bir Bakış* (Çev. B.Ersöz). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çakmak, C., Yıldız, N. ve Uslu, S. (2012). *İlk Çağ Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çüçen, A.K. (1999). *Mantığın Kaynağı Problemi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 40(1): 83-94.
- Descartes, R. (2011). *Meditasyonlar* (Çev. İ. Birkan). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Feigl, H. (1967). *Mantıkçı Empirizmin Bilimsel Felsefesi* (Çev. F. Altrok). DTCF Felsefe Araştırmaları, 5: 273-290.
- Frede, D. and B. Reis, eds. (2009). *Body and Soul in Ancient Philosophy*. Berlin: de Gruyter.
- Gauch, H.G. (2003). *Scientific Method in Practice*. Cambridge University Pres.(pp. 270).

- Gökberk, M. (2008). *Felsefe Tarihi*, 18. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Guthrie, W.K.C. (1999). *İlk Çağ Felsefesi Tarihi*, 2. Baskı (Çev. A. Cevizci). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Hoffmann, R., Minkin, V.I., Carpenter, B.K. (1997). *Ockham's Razor and Chemistry*. HYLE-International Journal for Philosophy of Chemistry, 3: 3–28.
- Karakaş S. ve Bekçi B. (2003). *Zihin/Davranış İle Beden/Organizma İlişkilerini Ele Alan Bilim Dallarının Doğuşu ve Gelişimi*. NeuroQuantology, 2, s. 35-55.
- Karakaş, S., Kafadar, H., Bekçi, B. (2001). *Beyin Zihin İlişkisinde Büyük Düşünürler ve Kuramlar: Pozitif Bilim Dalları İçin Doğurgular*. Nöropsikiyatri Arşivi, 38 (1), s. 15-23.
- Korkman, H. (2015). *İlkçağ'dan Başlayarak Bilimsel Düşüncenin Gelişim Seyri İçerisinde Psikolojinin Yeri*. Asian Journal Of Instruction - Asya Öğretim Dergisi, 3(1): 1-20.
- Korkman, H. (2016). *Antik Felsefede Psikolojinin Artalanı*. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Dergisi, 5(15): 363-382.
- Korkman, H. (2017). *Psikolojinin Tarihsel Artalanı*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Locke, J. (1992). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (Çev. V. Hacıkadiroğlu). İstanbul: Ara Yayınları.
- Politzer, G. (2003). *Felsefenin Başlangıç İlkeleri* (Çev. S. Belli). İstanbul: Eriş Yayınları.
- Russell, B. (2017). *Batı Felsefesi Tarihi: İlk Çağ Felsefesi (1.Cilt)*. 3. Baskı (Çev. A. Fethi), İstanbul: Alfa Basın Dağıtım.
- Schultz, D.P. & Schultz, S.E. (2007). *Modern Psikoloji Tarihi*, 2. Baskı (Çev. Y. Aslay). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Skirbekk, G., Gilje, N. (2004). *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi* (Çev. E. Akbaş- Ş. Mutlu). İstanbul: Üniversite Kitabevi Yayınları.
- Tuğcu T. (2003). *Batı Felsefesi Tarihi*, 4. Basım. Ankara: Alesta Yayınları.
- Ural, Ş. (2011). *Bilim Tarihi*, 8. Baskı. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- William of Ockham (1990). *Being, Essence and Existence*. trans. Philotheus Boehner, Philosophical Writings: A Selection, Indianapolis: Hackett Publishing.
- Wynn, C.M., Wiggins, A.W. (2005). *Yanlış Yönde Kuantum Sıçramalar*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Yıldırım, C. (2001). *Bilim Tarihi*, 7. Basım. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım C. (2005). *Bilimin Öncüleri*, 22. Basım. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

İnternet Kaynakçası

http://www.felsefe.gen.tr/tumeller_tartismasi_nedir.asp